

Баялиева Айсулу Суютбековнанын “Болочок мугалимдерди кесиптик жактан даярдоодо демократиялык салттарды колдонуунун педагогикалык шарттары” деген темадагы 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине карата расмий оппоненттин пикири

Диссертациялык иш Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жогорку мектептин педагогикасы кафедрасында аткарылган.

Илимий жетекчиси – Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жогорку мектептин педагогикасы кафедрасынын башчысы педагогика илимдеринин доктору, профессор, Асипова Нурбубу Асаналиевна Диссертациянын жалпы көлөмү – 193 бет, пайдаланылган адабияттардын саны – 182.

Киришүү бөлүмүндө салттуу түрдө изилдөөнүн актуалдуулугу, предмети, объекти, жаңылыгы тууралуу жалпы маалыматтар берилет.

1. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Бүгүн бүт дүйнө алкагында демократиялык баалуулуктарга умтулуу коомдук турмуштун бардык чөйрөсүндөгү стратегиялык муктаждык катары каралып жатканы жалпыга маалым. Ошону менен бирдикте «Демократия», «демокрагялаштыруу» түшүнүктөрүнүн таанымы илимий адабияттарда универсалдуу болгону менен көп кырдуу маданияттар алкагында түрдүү маани-маңызга ээ болуп, айрымалуу кабылданат. Мамлекеттик деңгээлде демократиялуулуктун этномаданий параметрлери улуттар арасындагы теңдик жана диалог аркылуу шартталса, инсан аралык мамиледе бири биринин беделин, пикирин урматтоо, өзүнүн көз карашын бирөөгө таңуулабоо сыяктуу этикалык эрежелер аркылуу шартталат. Бирок, мындай эрежелер тигил же бул улуттун руханий баалуулуктары, жүрүм турум маданиятынын стандарттары модели менен аныкталат. Алар элдик накыл кептерде катталып, каада салттар аркылуу турмуш чындыгына айланып келген. Бүгүн дайыма эле улуттук маданияттын өзөктүү баалуулуктарына шайкеш келе бербеген коомдук турмуш стандарттарынын сырттан таңууланып жаткан чакта кылымдар бою жеке адам менен көпчүлүктүн, уруу менен уруунун, улут менен уруунун мамилелерин гармониясын камсыз кылып келген эреже салттарды иргеп талдап жаңы коомдук жагдайларга шайкеш өнүктүрүү маселелери актуалдуу. Каралып жаткан эмгек бул коомдук педагогикалык милдеттерди мугалимдерди даярдоо контекстинде изилдөөнү көзөмөл тутканы менен баалуу. Анткени, салттык маданияттын анын ичинде демократиялык баалуулуктардын муундан муунга өтүш тарнсформацияланыш механизмдери бошоңдоп турган азыркы чакта мугалимдин этномаданий компетенттүүлүгү, установкасы, жүрүм турум өрнөгү өзгөчө мааниге ээ болууда. Диссертация темасы, проблемасы, коюлган максат, милдеттери жагынан жаңылык ташыган

КЫРГЫЗСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ им. И. АРЫБАНОВА

1
Друж.
2021 г. 66... «4» 04... 2022 г. 1/2

изилдөө катары кароого болот. Бул жагдайлар изилдөөнүн актуалдуулугунун шексиздигин тастыктап турат.

2. Диссертациялык изилдөөнүн натыйжасында изденүүчүнүн өзү тарабынан алынган натыйжалар.

- 1 - натыйжа.** Болочок мугалимдерди демократиялуулук каада-салттар аркылуу кесиптик жактан даярдоонун илимий-теориялык негиздери бүгүнкү күндөгү жана келечектеги таалим-тарбиянын приоритеттүү багыттарынан экендиги жана аталган багыттагы билим берүүнүн мазмундук, мотивациялык-дөөлөттүк, уюштуруучулук-технологиялык компоненттери аныкталган. Иликтөөгө алынган демократиялык маданиятка тарбиялоо проблемасы дисциплиналар аралык мамилелердин чегинде тургандыктан автор тарабынан педагогика менен бирдикте коомдук илимдердеги көз караштар талдоого алынып алардын рационалдуу идеялары илимий этиканын эрежелерине ылайык орундуу жетекчиликке алынган.
- 2 –натыйжа** Диссертациядагы өзөктүү натыйжалардын бири кыргыз элинин каада-салттарынын педагогикалык демократиялуулукка тарбиялоо мүмкүнчүлүктөрүнүн айкындалгандыгы. Арийне, кыргыз этнопедагогикасында демократиялуулукка тарбиялоо салттарын изилдөө алгачкы тажрыйба. Буга байланыштуу автор бул педагогикалык тажрыйбаны системдүү талдоого ала албаса да, диссертациянын биринчи главасынын 34-55 жана башка беттериндеги аналитикалык маалыматтарды салттуу кыргыз педагогикалык маданиятындагы демократиялык буулуулуктарга тарбиялоо идеялары тууралуу жаңы илимий табылгалар катары мүнөздөөгө мүмкүнчүлүк берет.
- 3 –натыйжа.** Болочок мугалимдерди элдик каада-салттарды колдонуу менен мектеп окуучуларын демократиялуулукка тарбиялоо боюнча кесиптик жактан даярдоонун педагогикалык шарттары, компетенцияларынын мазмуну, деңгээлдери, көрсөткүчтөрү жана аларды баалоо критерийлери иштелип чыккан. (73-103)
- 4 –натыйжа.** Диссертациянын 3-главасында демократиялуулук каада-салттарды колдонуу боюнча болочок мугалимдердин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары педагогикалык эксперимент аркылуу тастыкталып, илимий-практикалык сунуштар иштелип чыккан. Эксперименттертин этаптары, коюлган максат, милдеттери, колдонулган методдор, алынган жыйынтыктар коюлган милдеттердин реалдуу педагогикалык процессте орун алышын тастыктап турат.

3. Диссертацияда аныкталган изденүүчүнүн ар бир илимий натыйжасынын, таянактарынын жана корутундусунун негизделгендиги жана ишенимдүүлүк даражасы.

Изилдөөдөн келип чыккан теориялык таянактардын ишенимдүүлүгү тиешелүү методологиялык жоболордун жана методдордун жетекчиликке алынышы аркылуу камсыздалган. Коргоого коюлган диссертация илимий

натыйжаларга жетүү жолундагы автордун изилдөөчүлүк ишмердүүлүгүн жана өздүк салымын тастыктай алат.

4. Диссертацияда аныкталган изденүүчүнүн ар бир илимий натыйжасынын (жобосунун), тыянактарынын жана корутундусунун жаңылык даражасы.

- 1- натыйжа. *Жаңы.* Болочок мугалимдерди демократиялуулук каада-салттар аркылуу кесиптик жактан даярдоонун мазмундук структуралык компоненттери айкындоо аракети алгач ирет колго алынган.
- 2- натыйжа. *Жаңы.* Анткени, болочок мугалимдерди демократиялуу чөйрөдө иштөөгө даярдоодо жана демократиялык принциптерди жайылтууда кыргыз элинин демократиялуулук каада-салттарынын педагогикалык мүмкүнчүлүктөрү ата мекендик педагогикада изилдөөнүн проблемасы катары каралган эмес. Аныкталган билимдер бир тараптан кыргыз этнопедагогикасынын мазмундук тематикалык чектерин экинчи тараптан болочок мугалимдерди даярдоонун мазмунун өнүктүрүү багытында өзгөчө мааниге ээ.
- 3- натыйжа. *Жаңы.* Болочок мугалимдерди элдик каада-салттарды колдонуу менен мектеп окуучуларын демократиялуулукка тарбиялоо боюнча кесиптик жактан даярдоонун педагогикалык шарттары, компетенцияларынын мазмуну, деңгээлдери, көрсөткүчтөрү жана аларды баалоо критерийлери алгач ирет иштелип чыккан.
- 4- натыйжа. *Жаңы.* сунуш кылынган теориялык жоболор жана практикалык сунуштардын натыйжалуулугу педагогикалык экспериментте өз алдынча текшерилип жаңы натыйжалар алынган.

5. Алынган натыйжалардын практикалык маанилүүлүгү.

1. Болочок мугалимдерди кыргыз элинин демократиялуулук каада-салттары аркылуу окуучуларды демократиялуулукка тарбиялоого даярдоо процессинде алардын кесиптик жактан калыптандыруунун илимий-теориялык негиздери, педагогикалык шарттарынын иштелип чыккан.
2. Болочок мугалимдерди каада-салттар аркылуу окуучуларды демократиялуулукка тарбиялоого даярдоо процессинде элдик каада-салттардын педагогикалык мүмкүнчүлүктөрүнүн ачылган.
3. Болочок мугалимдерде сабак учурунда жана кошумча өнүктүрүүчү “Кыргыз элдик каада-салттар жана окуучуларды демократиялуулукка тарбиялоо” аттуу кошумча өнүктүрүү программасынын окуу-методикалык комплекси түзүлүп ишке киргизилген.
4. Болочок мугалимдер үчүн сабактардын алкагында жана педагогикалык практика мезгилинде окуучуларды демократиялуулукка тарбиялоодо каада-салттарды колдонуу боюнча кеңештер, сунуштар иштелип чыккандыгы менен аныкталган.

6. Диссертациянын негизги натыйжаларынын, жыйынтыктарынын, корутундуларынын толук жарыяланышы.

Изилдөөнүн багыты боюнча бардыгы 16 макала жарыяланган. Автордун илимий илимий-методикалык эмгектеринде изилдөөнүн бардык компоненттерине таандык натыйжалар камтылган. Айрыкча формулданган теориялык жоболорду ошондой эле практикалык рекомендацияларды камтыган макалалар басымдуулук кылат. Макалалардын дээрлик бардыгы Кыргыз Республикасынын ЖАКы сунуш кылган басылмаларда жарыяланган.

7. Авторефераттын мазмунунун диссертациянын мазмунуна дал келиши.

Издөнүүчү Баялиева Айсулу Суяутбековнанын “Болочок мугалимдерди кесиптик жактан даярдоодо демократиялык салттарды колдонуунун педагогикалык шарттары” аттуу темадагы 13.00.01 - жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши бардык компоненттери боюнча авторефераттын мазмунуна негизинен дал келет. Авторефераттын окшош түзүлгөн кыргыз, орус жана англис тилдериндеги резюмеси бар.

8. Диссертация жана авторефераттын мазмунундагы айрым бир мүчүлүштүктөр катары төмөнкүлөрдү атап кетүүгө болот:

1. Диссертациянын милдеттер, илимий жаңылыктар, корутундулар бөлүгүнүн айрым пункттарында ички маанилик биримдик сакталбагандай таасир калтырат. М. Милдеттердин экинчи пункту “Окуучуларды демократиялуулукка тарбиялоодогу кыргыз элинин каада-салттарынын педагогикалык мүмкүнчүлүктөрүн ачып көрсөтүү” -деп коюлса, илимий жаңылыктарда “Болочок мугалимдерди демократиялуу чөйрөдө иштөөгө даярдоодо жана демократиялык принциптерди жайылтууда кыргыз элинин демократиялуулук каада-салттарынын педагогикалык мүмкүнчүлүктөрүнүн кеңири экендиги айкындалды” –деп маанилик жактан айрымалуу таризделип калган. Биздин пикирибизде бул пункт кыргыз элинин каада –салттарынын окуучу жаштарды демократиялык баалуулуктарга тарбиялоо мүмкүнчүлүктөрү деп таризделсе орундуу болмок. Мындай өңүттөгү таанымдык материалдардын өз алдынча милдет жана натыйжа катары каралыш зарылдыгын изилдөөнүн логикасы тикеден-тике талап кылып турат.
2. Алынган илимий натыйжалар диссертациянын тиешелүү бөлүмдөрүндө чагылдырылбай калгандай таасир калтырат. Алсак, изилдөөнүн биринчи милдетинин чечилиши катары сыпатталган болочок мугалимдерди демократиялуулук каада-салттар аркылуу кесиптик жактан даярдоонун мазмундук структуралык компоненттери белгилүү методдор аркылуу айкындалган изилдөөнүн натыйжасы катары изилдөө методдорунан кийин орун алса болмок. Ошондой эле диссертациянын 91 –бетинде берилген “Болочок мугалимдерди элдик салттар аркылуу окуучуларды кесиптик жактан даярдоодонун модели” илимий апараттын пункттарында жана корутундуда катталбай калган. Диссертациянын структурасында “Болочок

мугалимдерди элдик салттар аркылуу окуучуларды кесиптик жактан даярдоодонун технологиялары” – деген параграф (131 -155) бар, бирок бул өтө маанилүү маселелер илимий апараттын пункттарында катталган эмес.

3. Болочок мугалимдерди элдик салттар аркылуу окуучуларды кесиптик жактан даярдоодонун педагогикалык шарттарын тариздөөдө жана чечмелөөдө айрым мүчүлүштүктөргө жол берилген. Биринчи педагогикалык шарттагы “басым жасоо” деген этиш сөз “эмнеде?” деген суроо жаратат. (87 бет). Билим берүү стандарттарындабы же “Негизги кесиптик билим берүү программасындабы?” тактоо керек. Экинчи педагогикалык шарттын баш тезиси (88 -бет) менен ачыктамасы (89 бет) бири бирине толук дал келбейт. Үчүнчү педагогикалык шарттын ачыктамасы интерпретациясы экинчи шарттын башкы тезисине таандык болуп калган (88-бет). Экинчи жана төртүнчү шарт экөө тең бир өңчөй жагдай түзүүгө б.а. педагогикалык билим берүүнүн мазмунун өнүктүрүүгө багытталып бири бирин кайталап турат.

Бирок аталган кемчиликтер анын теориялык жана практикалык натыйжаларына олуттуу таасир эте албайт. Баялиева Айсулу Суютбековнанын “Болочок мугалимдерди кесиптик жактан даярдоодо демократиялык салттарды колдонуунун педагогикалык шарттары” деген аталыштагы кандидаттык диссертациясын оз алдынча аткарылган изилдоо катары кароого болот.

9. Баялиева Айсулу Суютбековнанын “Болочок мугалимдерди кесиптик жактан даярдоодо демократиялык салттарды колдонуунун педагогикалык шарттары” деген темадагы 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясы Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясынын диссертациялык изилдөөлөргө коюлуучу талаптарына ылайык келет. Ал эми изденүүчү Баялиева Айсулу Суютбековна 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасына татыктуу деп эсептөөгө болот.

Расмий оппонент:

Кыргыз-Түрк “Манас” университетинин
профессору, педагогика илиминин
доктору

А. Алимбеков

А.Алимбековдун койгон кол-белгисин тастыктайм,
Кадрлар бөлүмүнүн инспектору